

ste gang omtales i Odd Snorrasons saga om Olav Tryggvason og hos Saxo.⁶ Hvad angår Saxes deltagelse ved kampen, forudsætter tolknin- gen, at substantivet „fælle“ (*fēlagi*) tildeles den sidste af følgende tre mulige betydninger: rejsefælle, handelspartner, vikingetogtsfælle.⁷ Hvorvidt dette så er den rette oversættelse her, kan imidlertid ikke af- gøres, da vi ikke kender yderligere til relationen mellem Saxe og Es- bern, end hvad indskriften meddeler. Når Imer senere anfører, at fæl- lestenene „ofte er rejst efter mænd, der er døde i kamp“ (s. 209), så gælder det rigtignok for fire af de fjorten danske indskrifter, hvor or- det fælle er anvendt (DR 1, DR 66, DR 279 og DR 330), men dog ikke for de resterende ti (DR 68, DR 125, DR 127, DR 262, DR 270, DR 316, DR 318, DR 321, DR 329 og DR 339).

Lasse Sonne

| JENS CHRISTIAN MOESGAARD: *King Harold's Cross Coinage. Christian Coins for the Merchants of Haithabu and the King's Soldiers*, (*Publications of the National Museum, Studies in Archaeology and History* 20:2, *Jelling Series*), Nationalmuseet & Syddansk Universitetsforlag, København & Odense 2015, 319 s., 298 kr.

Med den foreliggende monografi præsenterer Jens Christian Moesgaard et detaljeret studie af de danske korsmønter fra den sidste fjerdedel af 900-tallet. Mønterne – KG 10a-c, KG 11 og KG 12 i Brita Mal- mers kombinationsgruppetypologi⁸ – er slået uden indskrifter, men sættes gerne i forbindelse med Harald Blåtand, og monografien er ble- vet til som en del af Nationalmuseets Jellingprojekt, der er finansieret af Bikubenfonden. Foruden en opdatering af Malmers grundlægen- de arbejde med korsmønterne giver Moesgaard en bredere beskrivelse af mønternes placering i samtidens mønt- og vægtøkonomi, herunder en bestemmelse af mønternes mulige indenrigspolitiske betydning(er) for Harald Blåtand. Studiet bygger hovedsageligt på 28 skattefund de- poneret mellem ca. 958 og ca. 987 (tabel I.1., s. 20), hvortil kommer 12 enkeltfundne mønter, der er fremkommet ved arkæologiske udgrav- ninger eller metaldetektorsøgninger, selvom kun én af disse mønter

⁶ Af litteraturen om slaget på Fyrisletterne skal her alene henvises til O. Mo- berg: „Slaget på Fyrisvallarna och kampen vid Uppsala“, *Scandia*, 10 (1937), s. 129-42 og T. Snædal: „Han flydde inte vid Uppsala...“. Slaget på Fyrisvallar- na och några skånska runstenar“, *Ale. Historisk tidskrift för Skåneland*, 1985/2 (1985), s. 13-23.

⁷ K. Düwel: *Runenkunde*, 3. udg., Stuttgart/Weimar 2001, s. 127.

⁸ B. Malmer: *Nordiska mynt före år 1000*, Lund 1966, s. 130-33.

– en mønt fra Trelleborg – med tilpas sikkerhed kan henføres til den valgte undersøgelsesperiode (katalog s. 235-41). Moesgaards hovedtekst ledsages af fire kapitler og fire appendikser, der meddeler resultaterne af tekniske undersøgelser af mønterne samt diverse fundkataloger. Disse bidrag er forfattet af Gitte Tarnow Ingvardson, Hans Skov, Jens Christian Moesgaard, Lutz Ilisch, Maria Filomena Guerra, Peter Ilisch og Peter Pentz. Bogen er rigt udstyret med illustrationer, tabeller og plancher, mens et stikordsregister dog mangler.

Korsmønterne blev udstedt i en periode på omkring 10-15 år begyndende ca. 975-980, dog med 980'erne som den egentlige udmøntningsperiode. Mønterne fandt anvendelse i det meste af Daneriget, og de blev hverken brudt i mindre dele eller testet for deres sølvkvalitet, hvilket tyder på, at de var et første vellykket forsøg på at indføre en møntøkonomi parallelt med den vægtøkonomi, der ellers blev anvendt (dog med Hedeby som en undtagelse, da byen allerede havde en fungerende møntøkonomi). Moesgaard ser følgelig de anonyme korsmønter som et initiativ udgået fra kongen, nærmere bestemt Harald Blåtand, hvis død her sættes til ca. 987. Mønterne var muligvis et forsøg på at sikre tilgængeligheden af et gangbart betalingsmiddel, eftersom mønterne blev udstedt på et tidspunkt, hvor importen af mellemøstlige sølv mønter (dirhams) var faldet kraftigt i løbet af de forrige årtier med en mulig sølv mangel til følge i 970'erne. Moesgaard argumenterer dog for, at dette ikke var mønternes egentlige formål. I Hedeby skulle mønterne derimod sikre den eksisterende møntøkonomi, da byens egne mønter – Carolus-Dorestad-imitationerne – på dette tidspunkt var faldet i kvalitet. Uden for Hedeby skulle mønterne til dels gennem den kristne korssymbolik propagandere for den kristne religion, Harald havde antaget, og dels fungere som betaling til de stormænd, der støttede op om Haralds forsøg på at styrke kongemagten.

Det har hidtil været omdiskuteret, hvor korsmønterne blev slået, men Moesgaard foreslår nu, at det var i Hedeby. Dette leder videre til en afvisning af teorien om tysk kontrol med Hedeby i årene 974-83, siden møntproduktionen viser, at den politiske kontrol fra omkring 980 lå hos danerkongen. Teorien bygger på oplysninger hos kronikøren Thietmar af Merseburg. Danerne forsøgte i 974 et angreb ved Slesvig, der dog endte med et nederlag, da kejser Otto 2. indtog danernes befæstninger. Efterfølgende blev en *urbs* opført eller befæstet ved grænsen og endvidere bemanded med en garnison. I 983 forsøgte danerne igen, og denne gang lykkedes det at erobre og nedbrænde en tysk *urbs*, muligvis den *urbs*, der blev opført eller befæstet i 974.⁹ Det frem-

⁹ Thietmar von Merseburg: *Chronik*, udg. W. Trillmich (*Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe*, 9), Darm-

går ikke entydigt af beskrivelsen, hvor den tyske *urbs* lå, og substantivet *urbs* kan endvidere betegne både en by og en befæstning/borg.¹⁰ Thietmar skriver derfor ikke nødvendigvis om Hedeby eller en borg i tilknytning til Hedeby.

Korsmønternes vidnesbyrd om den politiske kontrol med Hedeby i årene 974-83 er imidlertid heller ikke entydigt. Forbindelsen til Hedeby bygger dels på seks enkeltfundne korsmønter, dels på ligheder med byens tidligere Carolus-Dorestad-imitationer. Til det første må bemærkes, at de to ældste fund tidligst kan dateres til midten af 980'erne; til det andet, at ligheden med Carolus-Dorestad-imitationerne ikke kun kan forklares ved en kontinuitet af produktionssted, men også gennem en møntmesterkontinuitet. Produktionen af korsmønter kan således efter 983 være blevet flyttet til Hedeby efter at have været påbegyndt på en anden lokalitet. Det kan endvidere anføres, at Otto 2. ikke nødvendigvis investerede de nødvendige ressourcer til en fuld kontrol med handlen i byen, såfremt Thietmars *urbs* faktisk har tilknytning til Hedeby. Der kunne alene være tale om en militær tilstedeværelse, mens byens økonomiske liv fik lov til at fortsætte uforandret. Det er selvfølgelig vanskeligt at forestille sig, at danerkongen samtidig kunne bruge byen til at udstede egne mønter, men det behøvede ikke forhindre købmænd i at bringe kongens mønter med ind i Hedeby. Disse mønter kunne jo anvendes, når købmændene rejste nordpå igen.

Afslutningsvis kan det være værd at se nærmere på tilskrivningen af de anonyme korsmønter til Harald Blåtand. Moesgaard sætter Haralds død til ca. 987, men en nærmere begrundelse for denne datering præsenteres ikke, og Moesgaard nøjes med en henvisning til den alment accepterede kronologi (f.eks. s. 15). Denne kronologi bygger på en oplysning hos Adam af Bremen, der skriver, at Harald døde efter at være blevet såret under den militære konflikt med sønnen Svend Tveskæg, der tog sin begyndelse „i ærkebispens sidste tid“ (*novissimis archiepiscopi temporibus*). Den omtalte ærkebisp, Adaldag, døde i april 988, og Adam føjer til, at Harald døde allehelgensdag (1. november).¹¹ Vi kender ikke til Adams kildegrundlag for dateringen af Haralds død til Adaldags sidste tid. Der er imidlertid gode grunde til at stille sig tvivlende over for troværdigheden af oplysningen,¹² men selv hvis vi med Moesgaard fæster lid til Adam, tillader Adams ordvalg ikke en tilpas præcis datering af Haralds død. Adam anvender angivelsen „i ær-

stadt 1992, III.6, III.24, s. 90-91, 112-13.

¹⁰ J.F. Niermeyer: *Mediae latinitatis lexicon minus*, Leiden 1976, s.v. *urbs*.

¹¹ Adam von Bremen: *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, udg. B. Schmeidler, MGH SS rer. Germ. 2, Hannover 1917, II.27-28, s. 87-89.

¹² Se min anmeldelse i *Historisk Tidsskrift*, 115:1 (2015), s. 253-54.

kebispens sidste tid“ to andre steder i sin kirkehistorie. Det første sted med henvisning til Rimbart, hvor Adam oplyser, at den karolingiske kejser Karl den Tykke blev afsat „i ærkebispens sidste tid“. ¹³ Afsættelsen fandt sted i november 887, mens Rimbart døde juni 888. Her dækker angivelsen over en periode på lidt over et halvt år. Det andet sted fortæller Adam, at han kom til Bremen „i ærkebispens sidste tid“. ¹⁴ Ærkebispens var Adalbert, der døde marts 1072. Adam angiver imidlertid også i kirkehistorien, at ankomsten til Bremen skete i ærkebispens 24. år i embedet, dvs. mellem maj 1066 og april 1067. ¹⁵ Udtrykket „i ærkebispens sidste tid“ anvendes således her om en periode på omkring seks år. Eftersom Adalbert endvidere var ærkebisp 20 år længere end Adalbert og sandsynligvis også blev ældre end Adalbert, kan vi ikke tilskrive Adams angivelse af Haralds død en større præcision end minimum ca. 6-7 år. ¹⁶ Ordvalget kan derfor ligeså vel understøtte en datering af Haralds død til ca. 980 som til ca. 987. Det må følgelig overvejes, om korsmønterne i stedet for skal tilskrives Svend Tveskæg. I så fald kan mønterne måske forklares som Svends udstedelse af betaling til stormændene for deres hjælp i oprøret imod Harald.

Samlet set er Moesgaards studie et vigtigt og informativt bidrag til Danmarks og Sydskandinaviens mønt- og økonomihistorie i den tidlige middelalder, og bogen er følgelig af interesse for enhver, der arbejder med periodens mønter og møntbrug. Bogen er rig på numismatiske detaljer, der ikke alle kan præsenteres her, hvor alene udvalgte hovedpointer er fremdraget og diskuteret.

Lasse Sonne

| KARIN KRYGER (RED.): *Danske Kongegrave*, I-III, Selskabet til Udgivelse af danske Mindesmærker på Museum Tusulanums Forlag, København 2014, 447 + 381 + 367 s., 1.150 kr.

I dette værk gennemgås hver konge- og dronningegrav fra Gorm og Thyre til Frederik 9. og Ingrid omhyggeligt med fuldt noteapparat til hver artikel. Dertil kommer bidrag om de væsentligste gravkirker og -kapeller. Bind 3 afsluttes med samlet kildefortegnelse, litteraturliste samt sted- og navnerregister. En oversigt over gravmælets typologi og dets elementer (gravhøj, mausoleum, katafalk, epitaf, stele, graval-

¹³ Adam: *Gesta Hammaburgensis*, udg. Schmeidler, I.40, s. 43-44.

¹⁴ Smst., III.54, s. 198-99.

¹⁵ Smst., III.4, s. 146. H. Janson: *Templum nobilissimum*, Göteborg 1998, s. 32.

¹⁶ *Lexikon des Mittelalters* bd. 1, München & Zürich 1980, s.v. *Adalbert* (9.), *Adalbert*.